
PRIORYTETY I WYZWANIA BADAWCZE NA MAZOWSZU W OBSZARZE „SPOŁECZEŃSTWO”

Janusz Witkowski

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie priorytetów i wyzwań badawczych, jakie stoją przed realizatorami programu badawczego *Trendy rozwojowe Mazowsza*. W artykule przedstawiono ogólne i szczegółowe cele programu. Przedstawiono także pierwsze zadania badawcze, jakie zostały opracowane podczas określania założeń programu oraz sformułowane wstępne hipotezy badawcze. Następnie skoncentrowano się na dziedzinie „społeczeństwo”, wyróżnionej w celu uszczegółowienia zakresu badań. W artykule zarysowano także pożądaną logikę realizacji programu, sugerując jego kolejne etapy z zadaniami do wykonania.

Trendy rozwojowe Mazowsza to projekt badawczy niezwykle ważny i potrzebny z punktu widzenia zdefiniowania kierunków przyszłego rozwoju województwa mazowieckiego. Dynamika zmian społecznych i gospodarczych w tym regionie powoduje, że wcześniej wypracowane i przyjęte strategiczne założenia, dotyczące rozwoju Mazowsza powinny być zweryfikowane i wzbogacone. Należy tego dokonać na podstawie kompleksowej diagnozy obecnego poziomu rozwoju regionu, zidentyfikowania jego potrzeb rozwojowych, wskazania najważniejszych czynników i barier rozwojowych oraz określenia modelu (wizji) perspektywicznych przemian regionu.

Jednym z najważniejszych atutów, a zarazem celem przyszłego rozwoju Mazowsza jest społeczeństwo tego regionu. Z tego względu w dotychczasowej dyskusji nad przyszłością Mazowsza ważne miejsce wyznaczono dla różnych aspektów i wymiarów funkcjonowania społeczeństwa. Ta dyskusja obejmowała zarówno problemy, jak i priorytety oraz wyzwania rozwojowe Mazowsza. Nasza sesja w ramach warsztatów ma za zadanie przedyskutowanie i zweryfikowanie priorytetów i wyzwań badawczych w obszarze „społeczeństwo”.

Cel główny i cele szczegółowe projektu

Dyskusja nad wyzwaniami i priorytetami społecznych aspektów rozwoju Mazowsza musi uwzględniać cele całego projektu. Stąd – zgodnie z zaleceniami kierownika projektu – chciałbym przypomnieć te cele, które zostały zdefiniowane w wersji roboczej i które powinny lepiej ukierunkować przebieg naszej dyskusji. Przypomnijmy zatem, że głównym celem projektu jest:

*utworzenie odpowiednich instrumentów do prowadzenia konsekwentnej polityki
trwałego rozwoju Mazowsza*

Instrumenty te będą w istocie służyć do przewidywania i zarządzania zmianami społeczno-gospodarczymi w województwie mazowieckim, identyfikacji i ograniczeniu barier oraz wzmocnieniu jego potencjału rozwojowego.

Zrealizowanie tego celu będzie możliwe poprzez utworzenie systemu zbierania, analizowania i interpretowania informacji o zmianach społeczno-gospodarczych na terenie Mazowsza, istotnych dla kształtowania i określenia kierunków polityki regionalnej.

Tak zdefiniowany cel główny projektu jest bardzo złożony w wymiarze merytorycznym, czyli w zakresie tematycznym niezbędnych prac badawczych, jak i organizacji procesu badawczego. Z tego też względu niezbędne okazało się zdefiniowane **celów szczegółowych**, które są następujące:

- identyfikacja luk informacyjnych i ich wypełnienie w bazie danych o Mazowszu,
- kompleksowa diagnoza społeczno-gospodarcza województwa,
- utworzenie systemowego modelu społeczno-ekonomicznego rozwoju,
- zaproponowanie procedur bieżącego prognozowania i modelowania trendów rozwojowych regionu oraz ich monitorowania.

Wymienione cele szczegółowe porządkują głównie proces badawczy i wyznaczają kolejne etapy realizacji tego projektu. Mimo to każdy z tych celów szczegółowych zawiera wielowątkowe zadania badawcze, które wymagają dalszego sprecyzowania. Jest to jeden z celów dzisiejszej dyskusji w ramach warsztatów. Pewnym zawężeniem tej dyskusji jest fakt, że nasze warsztaty są poświęcone – jak już podkreślałem – problematyce społeczeństwa. W ramach założeń ogólnych do projektu wyróżniono bowiem 3 aspekty zakresu badawczego, a mianowicie:

- społeczeństwo,
- gospodarka,
- przestrzeń.

W istocie jest to próba podkreślenia konieczności integracji wszystkich obszarów badawczych projektu, a nie wyodrębnienie niezależnych sfer badania. Wymienione aspekty wzajemnie się bowiem przenikają i stanowią integralną całość przewidywanych trendów rozwojowych.

Społeczne aspekty rozwoju Mazowsza

Pierwsza próba zdefiniowania zadań badawczych w ramach tego obszaru została podjęta przy opracowaniu założeń całego projektu. Wyróżniono w tych założeniach następujące zadania badawcze dotyczące społeczeństwa:

- diagnoza demograficzna oraz prognoza długo- i krótkookresowa,
- diagnoza edukacyjna,

- diagnoza dopasowania edukacyjnego do potrzeb rynku,
- diagnoza nasycenia infrastrukturalnego,
- diagnoza wykorzystania wolnego czasu,
- diagnoza partycypacji społecznej oraz prognoza,
- diagnoza zakresu wykluczenia społecznego,
- diagnoza sytuacji osób niepełnosprawnych.

Te zadania badawcze potraktowano jako wyjściowe w dyskusji dotyczącej tak zakresu tematycznego, jak i wyzwań oraz priorytetów rozwojowych Mazowsza. Są one punktem wyjścia (podstawą, inspiracją) do zastanowienia się nad tym, jak w istocie ustalić priorytety badawcze oraz jakie czynniki o tym decydują. Jest bowiem wiele elementów (czynników), które należy wziąć pod uwagę przy formułowaniu priorytetów badawczych. W moim przekonaniu najważniejsze czynniki decydujące o kierunkach badań Mazowsza w kontekście głównych priorytetów są następujące:

- priorytety europejskiej polityki regionalnej,
- problemy (bariery) rozwoju Mazowsza,
- dotychczasowe zamierzenia rozwojowe, wynikające z dokumentów programowych dla Mazowsza,
- nowa wizja rozwoju Mazowsza.

Każdy z tych czynników uwzględnia konkretne oczekiwania rozwojowe, które są istotne także dla przyszłego rozwoju Mazowsza. Jeżeli chodzi na przykład o wybrane priorytety europejskiej polityki regionalnej, to w ramach społecznych aspektów rozwoju regionu należy wziąć pod uwagę takie cele, jak:

- wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości,
- budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa,
- poprawa spójności terytorialnej (także w obszarach społecznych).

Nie bez znaczenia dla realizacji omawianego projektu badawczego jest obecny stan wiedzy, zawarty w dokumentach programowych dla Mazowsza. Są to bardzo ważne dokumenty, takie jak:

- *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020* (przyjęta w 2006 roku),
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* (przyjęty w 2004 roku),
- dokumenty sektorowe:
 - *Samorządowy Program Rozwoju Mazowsza* (przyjęty w 2005 roku i aktualizowany co roku),
 - *Strategia Wojewódzka w Zakresie Polityki Społecznej na lata 2005 – 2013*,
 - *Regionalna Strategia Innowacji* (dokument w trakcie ustaleń),
 - *Program Ochrony Środowiska* (aktualizowany w 2007 roku),
 - *Strategia Promocji Województwa Mazowieckiego* (przyjęta w 2008 roku),
 - *Strategia Rozwoju Turystyki Województwa Mazowieckiego* (dokument w trakcie ustaleń),
 - *Program Możliwości Wykorzystania Odnawialnych Źródeł Energii* (przyjęty w 2006 roku),
 - *Program Zwiększania Lesistości Województwa Mazowieckiego do roku 2020* (przyjęty w 2007 roku).

Wizja społecznego rozwoju Mazowsza

Wymienione elementy, warunkujące zakres i koncepcję badania społecznych aspektów rozwoju Mazowsza powinny być wzięte pod uwagę przy wyznaczaniu priorytetów i wyzwań rozwojowych, a tym samym pomóc w wypracowaniu perspektywicznej wizji rozwoju Mazowsza. Ta wizja rozwoju musi odpowiadać wyzwaniom, które wynikają z hipotez odnoszących się do czynników determinujących dalszy rozwój Mazowsza. W dyskusji powinniśmy zatem odnieść się do trzech następujących hipotez, zaproponowanych w założeniach całego projektu:

- dualny rozwój Mazowsza jest przyczyną deprivacji potrzeb mieszkańców obszarów peryferyjnych i wiejskich, zwiększa zagrożenie wykluczeniem społecznym i zmniejsza możliwości adaptacji impulsów rozwojowych na tych obszarach z powodu braku kapitału intelektualnego i społecznego,
- rozwój infrastruktury społecznej – jej rozmieszczenie, dostępność oraz zróżnicowana jakościowo oferta – nie odpowiada potrzebom wynikającym ze struktury demograficznej ludności regionu,
- społeczności lokalne Mazowsza w ograniczonym stopniu uczestniczą w życiu społecznym swoich miejscowości i regionu, poziom samoorganizacji społecznej jest niewielki, a zainteresowanie sprawami rozwoju gminy i regionu znikome.

Tak zdefiniowane hipotezy określają główny zakres badania społecznych aspektów rozwoju Mazowsza, chociaż nie przesądzają o jego ostatecznym kształcie. Stanowią natomiast dobry punkt wyjścia do zdefiniowania właściwego zakresu badań. Jeśli wziąć pod uwagę te hipotezy, dotyczące uwarunkowań rozwoju Mazowsza oraz przebieg dyskusji na posiedzeniu Rady Naukowej, to wcześniej zaproponowane priorytety badawcze można uściślić w następujący sposób:

- przebieg procesów demograficznych i wpływ sytuacji ludnościowej na rozwój społeczno-gospodarczy w perspektywie do 2035 roku,
- rozwój kapitału ludzkiego i poprawa jego jakości,
- nauka i edukacja jako czynniki rozwoju regionu,
- rynek pracy i kierunki jego zmian (poziom aktywności zawodowej, struktura pracujących, polityka rynku pracy),
- rozwój infrastruktury społecznej,
- pogłębienie integracji (spójności) społecznej,
- rozwój samorządności i aktywności społeczności lokalnych.

Jest oczywiście, że lista tych priorytetów może się zmienić w wyniku naszej dyskusji, a każdy z ogólnie określonych priorytetów może być skonkretyzowany i rozpisany na poszczególne zadania badawcze. Jest to jednak zadanie, które zostanie wykonane po przyjęciu głównych założeń i celów tego projektu.

Etapy realizacji i efekty projektu

Uzyskanie pożądaných efektów tego projektu wymaga precyzyjnego zaprogramowania jego realizacji, między innymi poprzez odpowiednie ustalenie kolejnych etapów wykonania poszczególnych zadań. W moim przekonaniu te zadania powinny być realizowane w następującej kolejności:

- ocena stanu rozwoju społecznego w świetle dotychczasowych wyników badań,
- rozpoznanie dostępnych źródeł danych w zakresie priorytetów badawczych,
- zbadanie potrzeb i oczekiwań społecznych (badanie socjologiczne),
- uzupełnienie luk informacyjnych (wzbogacanie wiedzy) w zakresie poszczególnych sfer życia społecznego (priorytetów) – badania ilościowe i jakościowe,
- kompleksowa diagnoza społeczna,
- wizja rozwoju społecznego (konstrukcja modelu rozwoju),
- zbudowanie systemu informacyjnego, służącego do monitorowania, projekcji rozwoju społecznego i zarządzania zmianami,
- wypracowanie rekomendacji (instrumentów) sprzyjających realizacji przyjętych priorytetów (celów rozwoju).

Te etapy mogą być jeszcze uszczegółowione, ważne natomiast, aby w wyniku ich realizacji osiągnąć założone efekty. Uwzględniają one wiele konkretnych działań i są wieloaspektowe, ale jako wyjściowe do dalszej dyskusji można je w sposób syntetyczny określić w sposób następujący:

- weryfikacja (aktualizacja) wizji rozwoju regionu,
- zalecenia dla polityki zmierzającej do likwidacji barier rozwoju społecznego, także w przekroju przestrzennym wewnątrz regionu,
- stworzenie warunków (wspieranie samorządów i organizacji pozarządowych) sprzyjających większej aktywności społeczności lokalnych,
- wspieranie działań umożliwiających wykorzystanie specyficznych czynników (atutów) rozwoju regionu.

Wymienione założenia projektu w zakresie społeczeństwa oraz referaty wygłoszone na tej sesji warsztatowej przez przedstawicieli środowiska badawczego (prof. Bożennę Balcerzak-Paradowską, prof. Małgorzatę Sulmicką), reprezentanta organizacji pozarządowych (Krzysztofa Wygnańskiego) oraz przedstawiciela władz samorządowych (Mariusza Frankowskiego) powinny ułatwić dyskusję nad weryfikacją dotychczasowych założeń projektu oraz wypracowanie najbardziej wartościowego i pożądanego zakresu projektu w obszarze „społeczeństwo”.

ABSTRACT

The goal of the article is to present priorities and research challenges that implementers of the research Program “The development trends of Mazovia Region” will face. General and specific goals of the program are described, in the article. Initial research tasks that were formulated while preparing the general concept of the Program are also presented. Initial research hypothesis are outlined. Then the research theme “society” is being discussed in details. The article also contains description of desirable logic of its implementation and suggests the sequence of phases with specific tasks to be performed.

prof. dr hab. Janusz Witkowski, przewodniczący Rady Naukowej projektu Trendy rozwojowe Mazowsza, wiceprezes Głównego Urzędu Statystycznego, profesor Wyższej Szkoły Ekonomii i Prawa w Kielcach; członek: Komitetu Nauk Demograficznych Polskiej Akademii Nauk, Prezydium Komitetu Nauk o Pracy i Polityce Społecznej Polskiej Akademii Nauk, Polskiego Towarzystwa Demograficznego oraz wiceprzewodniczący Rządowej Rady Ludnościowej. Specjalizacja: nauki ekonomiczne, polityka społeczna, demografia, statystyka społeczna.